

Magyarnak Pécs! Németnek Bécs! Schönwald Imre órás és ékszerész élettörténete

SZEKERES BALÁZS

*ékszerbecsüs, üzletvezető
1211 Budapest, Szent Imre-tér 19.
e-mail: szekeres.balazs.szabolcs@gmail.com*

Rezümé: Schönwald Imre órás és ékszerész közel 50 éven keresztül dolgozott Pécsen. Ez idő alatt üzletét folyamatosan bővítette. Jó üzleti érzéssel reklámozta arany, ezüst és nikkellemezt, arany és ezüst tárgyait, gyémánttal és nemesopállal ékesített ékszereit. Vésnöki műhellyel is rendelkezett. Újsághirdetésből tudjuk, hogy éremgyártó gépet állított fel műhelyében, ahol vállalta érmek, jelvények elkészítését. Az ország szinte összes napilapjában jelentek meg hirdetései, reklámjai és képes árjegyzék kivonatai, Budapestet is beleértve. Üzletében árusította saját készítésű ékszereit, külföldről behozott nemesfém tárgyakat szintén forgalmazott. 1912-ben Budapesten ugyancsak nyitott saját üzletet, pazar választékkal.

Igazi filantróp volt. Élete során több intézményt is támogatott, többek között a Pécsen létrehozandó városi múzeum javára őskori eszközöket adományozott, míg a Zsolnay szobor felállításához anyagilag járult hozzá.

Kulcsszavak: üzlet, hirdetés, ékszer, érem, kiállítás

*The town of PÉCS to a Hungarian, the city of VIENNA to an Austrian!
Imre Schönwald's life, work and fields of activity*

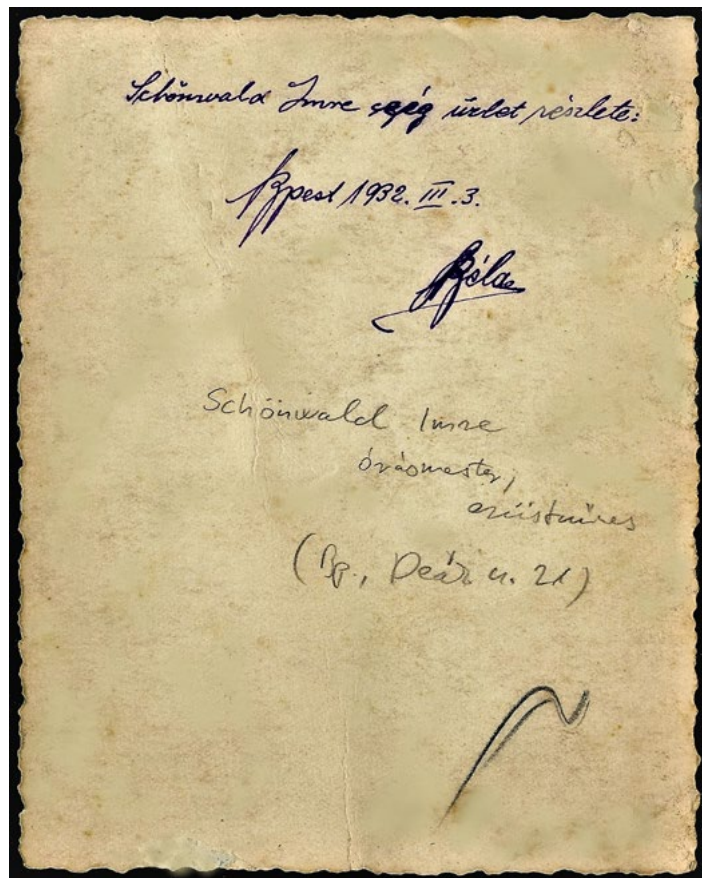
Summary: The horologist and jeweller, Imre Schönwald worked in Pécs for nearly fifty years. During this time he continually enlarged his shop. He promoted his gold, silver and nickel watches, his gold and silver objects and his jewellery ornamented by diamonds and harlequin with good business sense. He also had an engraving workshop with a coinmaker machine. We know from advertisements

that he was ready to prepare individual medals and badges. He had advertisements, promotions and price schedules in almost all the daily newspapers in the whole country, including Budapest. He sold his hand-made jewellery and metal and precious metal objects, as well as jewellery imported from abroad. In 1912, he also opened a shop of his own in Budapest with a great variety of products. He was a real philanthropist. During his life, he supported several institutions, including donating fossils to the town museum of Pécs and contributing to the mounting of the Zsolnay statue.

Keywords: shop, advertisement, jewel, medal, exhibition

A Numizmatikai Közlönyben olvastam Garam Jenő sportérmekről szóló cikkét, melyben azt írta, hogy Schönwald Imre pécsi ékszerész „saját készítésű érmek”-et hirdet.¹

Érmek után érdeklődőként elkezdtem utánanézni, hogy pontosan milyen darabokról is van szó. Kutatásom során kirajzolódott előttem Schönwald élete. Az összegyűjtött életrajzi adatokat jelen tanulmányban mutatom be. Munkásságára, képes árjegyzékeire, az ékszerkészítéssel, forgalmazással kapcsolatos információkra csak érintőlegesen térek ki, ezeket egy következő tanulmányban publikálom.

1. kép:

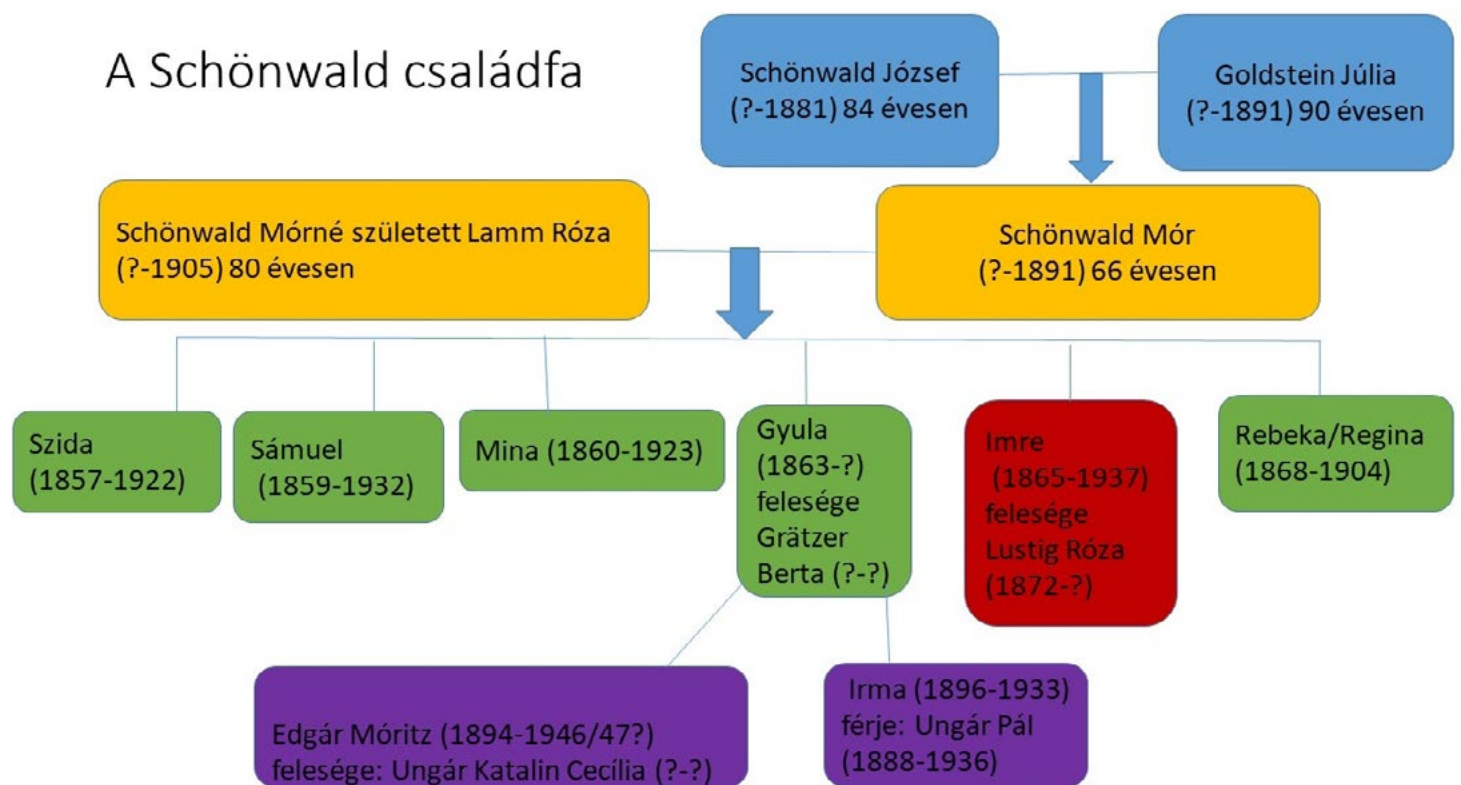
A fotón a szemüveges férfi nagy valószínűséggel Schönwald Imre, budapesti üzletében 1932-ben.

¹ Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet azoknak, akik a tanulmány megírásában segítséget nyújtottak: Ari Melinda, Bartha Mariann, Fekete Krisztián, Mód Péter, Nagy Éva Szűcs Árpád és Végh László Flórián. Zoltán Tamásnak külön szeretném megköszönni, hogy elvállalta a tanulmány lektorálását.

Schönwald Imre családja

Schönwald Imre órás és ékszerész 1865. október 15-én született Pécsset² (Baranya vm.), Schönwald Mór (ca. 1825–1891)³ és Lamm Rozália (ca. 1825–1905)⁴ fiaként. Családjának több tagja is az ötvös, ékszerész szakmában tevékenykedett. Nagypja, Schönwald József (ca. 1797–1881)⁵ Miskolcon lakott és szintén aranyműves volt.⁶

A miskolci születésű édesapa, Schönwald Mór ékszerész pécsi tevékenységét az 1850-es évektől datálhatjuk.⁷

2. kép:
Családfa

Édesanyja, Schönwald Mórné (született Lamm Rozália) a Pécsi Figyelő című folyóiratban megjelentetett hirdetéséből tudjuk, hogy övék volt a legrégebbi ékszer üzlet Pécsset, melyet 1852-ben alapítottak.⁸ Kutatásaim alapján kijelenthető, hogy hatan voltak testvérek: Szidónia (1857–1922), Sámuel (1859–

² Schönwald Imre születési anyakönyve: Pécsi Izraelita Születési Anyakönyv 1851–1874 34. A tanulmányban hivatkozott anyakönyvek a www.familysearch.org oldalon kereshetők és fellelhetők.

³ Schönwald Mór halálozási anyakönyve: Pécsi Izraelita Halálozási Anyakönyv 1860–1895 63/64 177.

⁴ Schönwald Mórné született Lamm Rozália halotti bejegyzése: Pécsi Izraelita Halálozási Anyakönyv 1860–1895 177.

⁵ Schönwald József halálozási anyakönyve: Miskolci Izraelita Halotti Anyakönyv 1851–1882 342. 84 évesen hunyt el, felesége Goldstein Júlia 1891-ben hunyt el 90 éves korában.

⁶ Schönwald Mór házassági anyakönyve: Pécsi Izraelita Házassági Anyakönyv 1851–1874 5.

⁷ *KŐSZEGHY* 2007, 287.

⁸ *Pécsi Figyelő*, 1900. május 24. 8; Ezt az évszámot Schönwald Imre több hirdetésében is olvashatjuk. Arra, hogy üzletüket ennél korábban, a szabadságharc befejezésekor alapították, csak egy helyen találtam információt, *Pécsi Napló*, 1928. augusztus 15. 7., ezért az 1852-es évet tekintem a család ékszerüzletének alapítási évének.

1932), Mina (1860–1923), Gyula (1863–?) és Rebeka/Regina (1868–1904) közül Sámuel és Gyula is a nemesfemes szakmában dolgozott.⁹ Gyula gyermekei, Irma (1896–1933) és Edgár Mórítz (1894–1945/1946) közül Edgár órasként és ékszerészként dolgozott az 1930–40-es években Pécssett, a Király utca 34. szám alatt.¹⁰

Schönwald Imre tanulmányai, pécsi műhelyei és üzletei

Schönwald Imre fiatal koráról, iskolás éveiről kevés információ áll rendelkezésünkre. 10 évesen, az 1875/1876-os tanévben a Pécsi Magyar Királyi Állami Főreáltanoda I. A osztályos tanulója.¹¹ Az ékszerész szakmát Bécsben sajátította el.¹²

Üzletét 1884-ben, vagy 1885-ben nyitotta meg Pécssett.¹³ Az általam ismert legkorábbi forrás és az első hirdetés Schönwald munkásságáról 21 éves korából való, amely a következő: „Schönwald Imre ékszerész üzleti felhívását veszik olvasóink mai számunk mellékletéül. E fiatal, komoly törekvésű szakavatott és megbízható kereskedőnek üzlete egyike a leggazdagabban berendezetteknek, kirakata a legízlése-sebb ékszerekkel bővelkedik. Körlevelét ajánljuk olvasóink figyelmébe.”^{14,15} Ekkor, azaz 1887-ben már ékszerészként dolgozott. Ettől az évtől bizonyíthatóan a pécsi Király utcai „Hattyú” épületben volt az üzlete. Ebben az időben órákat, arany- és ezüst ékszereket árusított, sőt órajavításokat is vállalt.

⁹ Schönwald Szidónia születési anyakönyvi bejegyzése: Pécsi Izraelita Születési Anyakönyv 1851–1874 12.; Schönwald Szidónia halotti anyakönyvi másodpéldány: Budapest 4. kerületi Halotti Anyakönyv 1922 8.; Schönwald Sámuel születési anyakönyvi bejegyzése: Pécsi Izraelita Születési Anyakönyv 1851–1874 14.; Schönwald Sámuel halotti anyakönyvi másodpéldány: Budapest (VI. ker.) Állami Halálozási Anyakönyv 1931. máj. –1932. jún. 472.; Schönwald Mina születési anyakönyvi bejegyzése: Pécsi Izraelita Születési Anyakönyv 1851–1874 16.; Schönwald Mina halotti anyakönyvi másodpéldány: Budapest (VI. ker.) Állami Halálozási Anyakönyv 1922. júl. –1924. okt. 99.; Schönwald Gyula születési anyakönyvi bejegyzése: Pécsi Izraelita Születési Anyakönyv 1851–1874 27.; Schönwald Rebeka születési anyakönyvi bejegyzése, itt az édesapa Schönwald Mór, édesanyja Rafela Sommer, mely véleményem szerint elírás: Pécsi Izraelita Születési Anyakönyv 1851–1874 42.; Schönwald Regina halotti anyakönyvi kivonata: Pécsi Izraelita Halálozási Anyakönyv 1904–1905 809. Itt az édesanya Schönwald Mórné, született Lamm Róza. Úgy gondolom, hogy Regina és Rebeka ugyanaz a személy.

¹⁰ Schönwald Irma házassági anyakönyvi másodpéldány: Budapest (VII. ker.) Állami Házassági Anyakönyv 1919. jún. –1920. márc. 962.; Schönwald Irma halotti anyakönyvi másodpéldány: Budapest 1933 évi VI. kerületi halotti anyakönyv másodpéldánya 211.; Schönwald Edgár Mórítz születési anyakönyvi kivonata: Pécsi Izraelita Születési Anyakönyv 1894. 248.; A Nemesfémipar Évkönyve 1944-es kiadásában még említik: A Nemesfémipar Évkönyve 1944, 173., 1947-ben feleségét már özvegyként mutatják be. Új Dunántúl, 1947. július 1. 3.; Berkovits 1936, 154.

¹¹ *VÉSZI* 1876, 30.

¹² *Pécsi Figyelő*, 1888. szeptember 1. 1.

¹³ A *Pécsi Napló* 1909-es lapszámában „25 éve fennálló Schönwald Imre cégről” ír (*Pécsi Napló*, 1909. augusztus 29. 7.) az 1910-es lapszámában „...kaphatók Schönwald Imre negyedszázad óta rendkívül előnyösen ismert ékszerész-és műkereskedő cégnél...” *Pécsi Napló*, 1910. július 3. 8.

¹⁴ Idézet: Pécs, 1887. június 11. 5.

¹⁵ Pécs, 1887. május 28. 3. Sajnos ez a melléklet sem a pécsi Csorba Győző Könyvtárban, sem a Janus Pannonius Múzeumban, sem az Országos Széchenyi Könyvtár Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázisában nem található meg.

Gazdag felszerelésű

Óra- és ékszer-üzletemet

bátorkodom a n. érdemű közönség figyelmébe ajánlani.

Kaphatók nálam **3 évi jótállás mellett** :

Ezüst (Cylinder) henger órák 6.	—8:50 frt.
(Remontoir) " " " " " " " "	7.50—9.50 "
Nickel (henger-remontoir) " " " " " "	6:50 "
Ezüst " " " " 2-tős köpenynyel	11:50 "
horgany (Ancre) " " " " " "	16:50 "
Női arany remontoir órák 14 k.	17.— "
" " " " 2-tős köpenynyel	23.— "
Uri " " " " legjobb minőség	40.— "
Schwarzwaldi konyha-órák nehe- zökkel	2:80 "
Francia iroda-órák (8 napig járó)	4:50 "
Inga-órák csinos dió és tölgyfa-sze- rényekben, felbuzandók 14 nap- ban egyszer	12:50 "

Óra-javítások:

Egy uj rugó, bármily zseborába	80 kr.
Óra-tisztítás	1.— "
Egész óra-javítás	1.50 "
Óra-üvegek (legfinomabb)	10 "
Óramutatók (legt.) az órára csinálva	5 "

Különb. raktáron tartok mindennemű különlegességeket arany- és ezüst zseborák-
ból, salon- és ebédli fali-órákat, arany,
ezüst és ékszer-árakat.

*Vidéki megrendelések azonnal eszkö-
zöltetnek,*

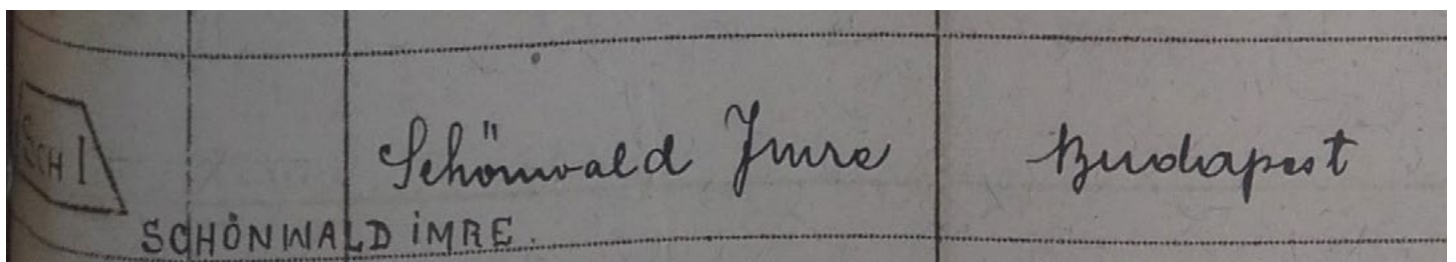
SCHONWALD IMRE,
Király-utca, a „Hattyú“-épületben.

3. kép:

Schönwald Imre hirdetése a „Pécs” című folyóirat 1887. június 11-i számának 5. oldalán.

Rendszeresen jelentek meg hirdetései 1888 januárjától, többek között a Pécs című folyóiratban, melyekből megtudhatjuk, hogy fémjelzett arany és ezüst ékszereket, zseborákat, faliórákat, ébresztőórákat, sőt XV. és XVI. Lajos korabeli ezüst reneszánsz dísz tárgyakat is árusított üzletében.¹⁶ Főraktára, üzlete a Hattyú épületben, műhelye pedig – melyről 1888-ból való ez az első információm – Pécsen a Király utca 38-ban, a Mestrits-féle házban működött.¹⁷

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a Magyar Királyi Főfémjelző és Fémbeváltó Hivatal (továbbiakban Hivatal) által fémjelzett ékszereket árusított, mert az 1867. január 1-én hatályba lépett fémjelzési törvény értelmében, csak azok a nemesfémből készült tárgyak kerülhettek kereskedelmi forgalomba, melyeket a Hivatal bevizsgált és fémjellel ellátott.¹⁸ A Schönwald által készített, forgalmazott ékszerekben, nemesfém tárgyakban a fémjel mellett névjele (mesterjele), forgalmazói jelzése is megtalálható.

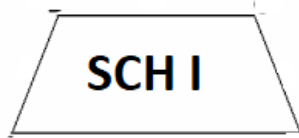
4. kép:

Schönwald Imre névjele és forgalmazó jelzése Névjel nyilvántartás... 1927. 260.

¹⁶ Pécs, 1888. január 7. 7.; Pécs, 1888. január 21. 7.; Pécs, 1888. november 17. 8.

¹⁷ Pécs, 1888. november 17. 8.

¹⁸ Fémjelzési Előírásaink 1979. 7.

5. kép:
Névjele egy ezüst tálcán

6. kép:
Szerkesztett névjele

Az ötvösök általában egy névjelet használtak, de számosan közülük gyakran változtattak életük során, például mert elveszett a névjel beütőjük. A nyilvántartásban szereplő Schönwald névjelén kívül ismert egy másik, szintén Schönwaldnak tulajdonítható névjel, mely Fekete Krisztián becsüs véleménye szerint Schönwald Imréé volt. Feltételezését alátámasztja a névjel mellett látható zergefejes beütő kontúrjában ábrázolt P7-es betű- és szám kombináció, mely a pécsi alfémjelzöt jelöli.¹⁹

7. kép:
Feltételezett névjele

Az 1888-as év sikereiben gazdagnak tekinthető Schönwald életében. Ez év nyarán részt vett a pécsi általános mű-, ipar-, termény- és állatkiállításon. A kiállításról a Vasárnapi Újság című folyóirat beszámol és megemlíti Schönwald kirakatát is.²⁰ A kiállítás hivatalos közlönyében, a Kiállítási Értesítőben több helyen olvashatunk Schönwaldról. Ékszerait Dulánszky Nándor pécsi megyéspüspök is megcsodálta.²¹ Ugyanitt olvashatjuk, hogy „az aranyműves ipar képviselői közül Schönwald kiállítmánya a leggazdagabb és a legcsinosabb is”.²²

Ezen a kiállításon 1451 kiállító vett részt²³, 26 kategóriában.²⁴ Schönwald Imre a Vas-és Fémipar nevű kategóriában állított ki. Az elismerés jeléül a díszoklevelek mellett érmeket is kiosztottak ebben a tárgykörben. Az oklevelek és az érem terveit Irinyi Sándor festő, rajztanár készítette, az érmeket a körmöcbányai pénzverdében verték.²⁵ Schönwald kiállítási érmet nyert, melynek lelőhelye azonban napjainkban nem ismert.²⁶

¹⁹ LANZ SCHMIDT STRAHALM 1987. 198.

²⁰ DR. G.P.: A PÉCSI KIÁLLÍTÁS I. „Az aranyművesek közt Schönwald J. (helyesen Schönwald I., Szekeres Balázs megjegyzése) kirakatában saját kezűleg készített régi erdélyi ékszer utánzatokat s igen szép email-munkákat találunk.” Dr. G. P. (1888) A pécsi kiállítás I. In: Nagy M. (szerk.): Vasárnapi Újság XXXV (1888) 573. Az email kifejezés a zomácozást jelenti.

²¹ Kiállítási Értesítő, 1888. augusztus 15. 2.

²² Idézet: Kiállítási Értesítő, 1888. augusztus 22. 2.

²³ Pécsi Figyelő, 1889. április 14. 2. (számozatlan oldal)

²⁴ Pécs, 1888. július 21. 1.

²⁵ RAYMAN 1995, 167.

²⁶ Kiállítási Értesítő, 1888. szeptember 4. 2

8. kép: Kiállítási érem képe

Az 1889-től megjelenő újsághirdetéseiben már feltűnik a kiállításon elnyert érem rajza, valamint az állami díj éremnek képe.²⁷ A Kiállítási Értesítő című periodikában azonban neve nem szerepel az állami ezüst- és bronzéremmel díjazottak között, így az is elképzelhető, hogy a díjat meg sem kapta.²⁸

Üzletét 1889-ben tovább fejlesztette, ugyanis a hirdetésekéből tudjuk, hogy cége könyvvitelben jártas alkalmazottat és tanoncot is keres.²⁹

Király utcai, a Mestrics-féle házban található műhelyét vésnöki műhellyel bővítette 1892-ben.³⁰ Az 1894-es árjegyzékében saját vésnöki műterem címszó alatt olvashatjuk: „A legújabb kor igényeinek berendezve a hol mindennemű munkák kőbe, aranyba, ezüstbe, érczbe, aczélba legjutányosabb árban, művészies kivitelben, pontos kiszolgálás mellett eszközöltetnek.”³¹ Mindeközben 1892 októberében eljegyezte Lustig Rózát (1827-?), majd 1893. január 3-án Baján az izraelita templomban megtartották az esküvőjüket, de házasságuk rövid ideig tartott. L. Róza 1896. július 5-én újra férjhez ment.³²

Műhelyét egyesítette a Hattyú épületében (Király utca 15.) levő fő üzletével, boltjával 1893-ban.³³ Ekkor már több szakemberre is szüksége volt műhelyében, ahová órás, aranyműves és vésnök tanoncokat keresett.³⁴

²⁷ Pécsi Figyelő, 1889. szeptember 21. 4.

²⁸ Kiállítási Értesítő, 1888. szeptember 4. 2.

²⁹ Pécsi Figyelő, 1889. augusztus 30. 5.; Pécsi Figyelő, 1889. november 9. 4.

³⁰ Pécsi Figyelő 1892. január 27. 8.

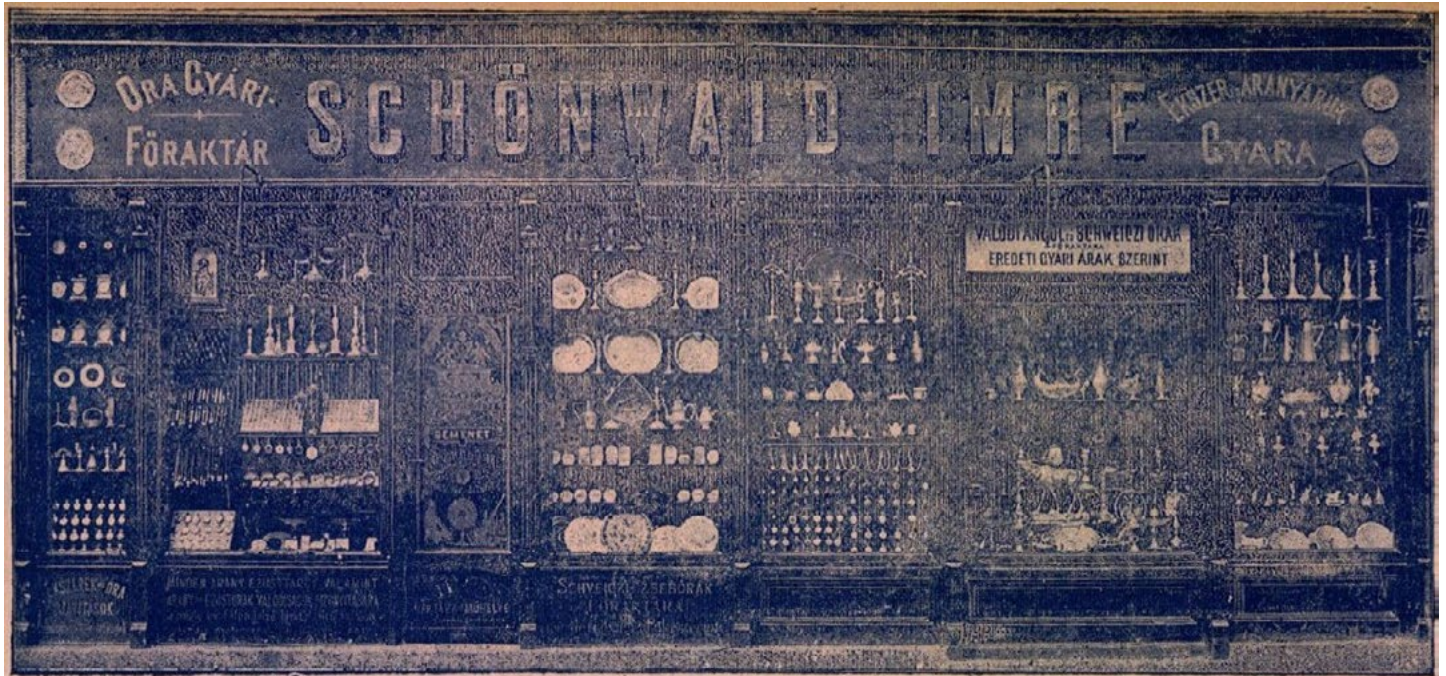
³¹ Idézet: Schönwald Imre Pécs, ékszergyáros műórás és látszerész. Árjegyzék-kivonat. 5. (számozatlan oldal), Pécsi Figyelő, 1894. december 30. lapszám melléklete

³² Pécsi Figyelő, 1892. október 15. 3.; Lustig Róza születési anyakönyve: Bajai Izraelita Születési Anyakönyv 1872–1885 3.; Pécsi Figyelő, 1893. január 4. 3.; Házások anyakönyve: Bajai Izraelita Házassági Anyakönyv 1886–1895 (31); Lustig Róza házassági anyakönyvi kivonata: Baja Állami Házassági Anyakönyv 1895–1898 227.

³³ Pécsi Napló, 1893. április 11. 5.

³⁴ Pécsi Napló, 1893. augusztus 13. 10.

Újsághirdetése, reklámjai mellett, melyek 1887-től jelentek meg, képes árjegyzékekben is hirdette ékszereit, optikai áruit, iparművészeti dísztárgyait. Ezek az árjegyzékek, árjegyzék kivonatok kezdetben a folyóiratok mellékleteiként jelentek meg. Az első ismert árjegyzék kivonat 1894-ből való, (ekkor műhelye a Király utca 22. szám alatt működött)³⁵, melyben 160 ékszer, óra, íróeszköz, szoborcsoport, szivarszipka stb. rajza szerepel. Üzletéről az első ismert fénykép is megtalálható benne.

9. kép:
*Schönwald Imre pécsi üzletének kirakata
1894-ben (Pécs, Király utca, Hattyú épület)*

A századfordulón megjelent hirdetéseiben gyakran találkozhatunk a „Magyarnak Pécs, Németnek Bécs!” reklámszöveggel. E mottó megszületésének magyarázata a következő: a XIX-XX. század fordulóján bécsi mesterek gyakran reklámozták magyarországi napilapokban portékájukat. Schönwald hirdetéseivel, ezzel a jól hangzó szlogennel kívánta ellensúlyozni az osztrákok nálunk megjelenő hirdetéseit,³⁶ így is pártolva a hazai ipart. Reklámjainak e bevezető mondata valóságos szállóigévé vált.

Schönwald üzleti és ipari tevékenysége igen szerteágazó volt. Érmek, jelvények forgalmazása mellett, azok gyártását is beindította, melyhez 1898-tól már gépi felszereltséggel rendelkezett.³⁷

1897 nyarán Kerületi Ifjúsági Tornaversenyt rendeztek középiskolások részére Kecskeméten, Pécsen és Déván.³⁸ A versenyre május 15-ig 589 diák nevezett be az ország nyolc városából, de amint a Pécsi Közlönyben írták, további jelentkezésekre lehetett számítani. A különféle díjak mellett, több diák érmet is kapott. A rendezőség a kiosztandó arany-, ezüst- és bronzérmeket Schönwald Imre aranyművesnél rendelte meg. Az érme felirata a következő volt: Pécs ker. tornaverseny 1897, másik oldalon: Ép test, ép lélek.³⁹

³⁵ Árjegyzék-kivonat. 5. (számozatlan oldal), *Pécsi Figyelő*, 1894. december 30. lapszám melléklet

³⁶ *PERNECKER* 2018.

³⁷ *Pécsi Figyelő*, 1898. augusztus 25. 2.

³⁸ *Sport-Világ*, 1897. június.27. 5.; *Budapesti Hírlap* 1897. május 7. 7.

³⁹ *Pécsi Közlöny*, 1897.május 18. 3.

Érmeket a Pécsi Figyelő című folyóirat tudósítása alapján csak versenyfutás kategóriájában osztottak ki. Az első helyezettek ezüstérmét, a második helyezettek bronzot kaptak. (Aranyfokozatú éremről a tudósítás nem tesz említést). Összesen 10 darab bronz és 10 darab ezüstérem került kiosztásra.⁴⁰ Az újságcikkekből nem derül ki, hogy Schönwald maga gyártotta, vagy csak forgalmazta az érmeiket, melyekből eddig nem került elő ismert példány.⁴¹ Schönwald Imre folyóirat kiadásával is foglalkozott. Majorossy Imre 1896–1906 között regnáló pécsi polgármesternek 1897 decemberében írt levelében bejelenti, hogy „Ékszer-szalón” néven időszakos szaklapot ad ki, melynek ő a szerkesztője is.⁴²

Érdekes mozzanat életében, hogy 1899-ben a képeslevelezőlap gyűjtők nagy örömeire 9 különféle, eddig még nem létezett levelezőlapot készíttetett.⁴³ Ezeket a lapokat édesanyja is árusította a saját üzletében.⁴⁴

10. kép:

Képeslap, Tettyei nyaralóhely. A levelezőlap bal oldalán a felirat: Schönwald Imre Pécssett. Legmegbízhatóbb órák és legszebb ékszerek raktára.

A századfordulón szinte valamennyi fővárosi és vidéki napilapban jelentek meg hirdetései, ékszerek és órák rajzaival.⁴⁵

1909 nyarán üzletét a Hattyú épületéből, a Nemzeti Casino épületének keleti részébe költözteti, ami szintén a Király utcában állt,⁴⁶ Oroszy Sándor Budapestre költözött cukrászdájának a helyére.⁴⁷

11. kép:

Képeslap, Nemzeti Casino 1909 előtt. Az épület jobb oldalán Oroszy Sándor cukrászdája

⁴⁰ Pécsi Figyelő, 1897. június 23. 2.

⁴¹ A tornaverseny és az érmek részletes történetét a Pécsi Dénár című folyóiratban írom majd meg, előreláthatólag 2023-ban (a szerző megjegyzése).

⁴² BORSY 2010, 83.

⁴³ Pécsi Figyelő, 1899. október 27. 6. A 9 képeslap témája a következő: 1. Takerékpénztári palota. 2. A székesegyház. 3. Dr Lőwy-palota. 4. M.Kir. honvédapóiskola. 5. A zárda Pécs látképével. 6. Katolikus Kör. 7. Balokányi tó. 8. A bevárosi plébániatemplom. 9. Tettye a várral. Jelenleg több, mint 9 fajta levelezőlap ismert (a szerző megjegyzése).

⁴⁴ Pécsi Figyelő, 1900. december 7. 8.

⁴⁵ Többek között: Magyarország, Tolnavármegye, Balatonvidék, Budapesti Napló, Vasárnapi Újság, Pécs, Pécsi Figyelő, Pécsi Napló, Szatmári Friss Újság.

⁴⁶ Pécsi Napló, 1909. július 7. 6.

⁴⁷ B. HORVÁTH 1987, 279.

12. kép:
Színezett képeslap, Pécs Király utca, 1909 és 1915 között. A kép jobb szélén Schönwald üzlete és reklám táblája, teljes felirata: Ne küldjük pénzünket külföldre. Schönwald Imre órás ékszerész arany áruk főtelep.

Schönwald pécsi és budapesti üzletei

1912 nyarán a budapesti Deák-utca 21. szám alatt nyitott üzletet.⁴⁸ Lenkei (Gutmann) Lajos újságíró (1864-1933) szerint a borkereskedői pályát elhagyó, Bécsből hazatérő bátyjával együtt indította el.⁴⁹ Lenkei a testvér nevét nem közli, de egyértelmű, hogy Gyula nevű bátyjáról van szó.⁵⁰ 1914 márciusában fizetéseképtelenné vált. Árutartozása 670.000 korona, készpénz tartozása több mint 200.000 korona volt.⁵¹ A cég végül elkerülte a csődöt, így tovább működhetett a Nemzeti Casinóban.

Az 1915. évben besorozták katonának⁵², nevét 1916 márciusában ott találjuk a bevonulók nevei között.⁵³ A hadseregben eltöltött időszakáról nem találtam információt, de feltételezhető, hogy nem tarthatott sokáig, mert 1917-ben már jelent meg újsághirdetése, melyből arról értesülhet az olvasó, hogy aranyat, ezüstöt, régi aranypénzt és divatjátmult ékszereket váltott be pécsi és budapesti üzletében.⁵⁴

Nagy csapásként élte meg 1919-ben a budapesti üzletének kifosztását (Pécsi üzlete ekkor már hónapok óta zárva tartott, mert a város 1919-1921 között szerb megszállás alatt állt). Az elrabolt értékeknek csupán egy része került elő. A kár sok százezer koronára rúgott.⁵⁵

Vállalkozásainak további működéséről, 1922 januárjáig nincs információnk, de 1922-től ismét megnyitja üzletét a Nemzeti Casino épületében.⁵⁶ Érdekes mozzanat életében, hogy 1923-ban becsületsértési ügybe keveredett, ugyanis Szoyer Ilonka megvádolta, hogy a briliánsát kicserélte. A vád hamisnak bizonyult, ezért a bíróság ítélete alapján, Ilonkát 300.000 korona megfizetésére kötelezte.⁵⁷

⁴⁸ *Budapesti Hírlap*, 1912. augusztus 30. 23.

⁴⁹ *LENKEI* 1922, 240.

⁵⁰ Gyula és nem Sámuel mellett szól, hogy gyermekei, Irma és Edgár is Bécsben születtek az anyakönyvi kivonataik szerint, illetve a budapesti telefonkönyvekben, több évben is egy címen szerepelnek Imrével. Lásd pl: A budapesti és környékbeli Magyar Kir. Távbeszélő-hálózatok előfizetőinek és nyilvános állomásainak betűrendes névsora 1913 december hó. 390.

⁵¹ *Dunántúl*, 1914. március 14. 3.

⁵² *Dunántúl*, 1915. szeptember 14. 4.

⁵³ *Dunántúl*, 1916. március 4. 3.

⁵⁴ *Pécsi Napló*, 1917. szeptember 12. 8.

⁵⁵ *Pécsi Napló*, 1919. április 12. 3.

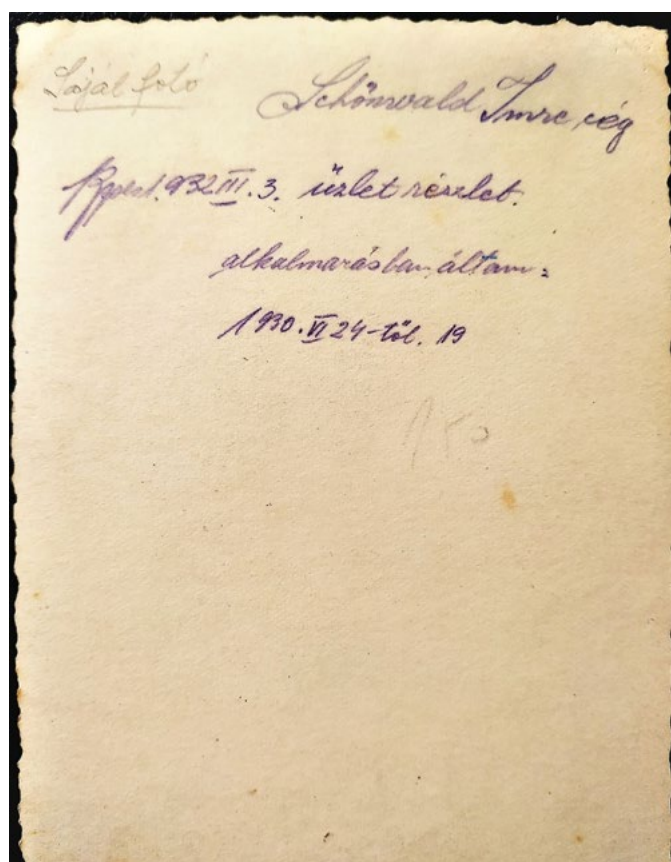
⁵⁶ *Dunántúl*, 1922. január 4. 6.

⁵⁷ *Dunántúl*, 1923. október 18. 1.

A Vidéki nemesfémekkel foglalkozó kereskedők és iparosok hely- és névjegyzékéből már van információnk arról, hogy üzletét 1927-ben a Király utca 34. szám alatt bejelentette.⁵⁸ A következő évben a Nemzeti Casino üzletének bérletét felmondta, majd a Király utca 34. szám alá költözött.⁵⁹

Itteni üzlete 1929-ig, a feloszlataáig működött. Több tényező is hozzájárult üzletének megszűnéséhez. A budapesti üzlete nagy mértékben lekötötte energiáját és a „rendkívül nehéz üzleti és kereseti viszonyok, úgyszintén a forgalomra nehezedő súlyos terhek” miatt sem tudta úgy vezetni pécsi kereskedését, ahogy szerette volna.⁶⁰ Neve ott szerepel az 1930 decemberében csődönkívüli kényszeregyezségi eljárást indított pécsi cégek nevei között.⁶¹

Fővárosi üzlete több címen is működött az 1912-es megnyitása után. 1912 és 1917 között a Deák Ferenc utca 21. szám alatt, 1917 és 1928 között a Deák Ferenc utca 5. szám alatt.⁶² Mivel üzletének bérét a tulajdonos 1928-ban nagymértékben felemelte, kénytelen volt másik helyiségbe költözni.⁶³ 1928-tól, a cég megszűnéséig a Deák tér 6. szám alatt, az Anker-palotában működött.⁶⁴

13. kép:
Üzletének belseje 1932-ben

⁵⁸ Vidéki nemesfémekkel foglalkozó kereskedők és iparosok hely és névjegyzéke I. 1937/1938 252. „Az üzlet bejelentésének ideje 1927. XI.19” a megjegyzés rovatban a 520/1929 Ffjh.sz. Ennek lehetséges feloldása: az 520-as szám a névjel beütőjének nyilvántartásának azonosítóját-, az 1929-es évszám pedig annak lajstromba vételének (érvénybelépésének?) dátumát jelöli a „Ffjh” rövidítés feloldása: (Magyar Királyi) Főfémjelző és Fémbeváltó Hivatal

⁵⁹ *Pécsi Napló*, 1928. augusztus 14. 7.

⁶⁰ *Dunántúl*, 1929. május 22. 6.

⁶¹ *Dunántúl*, 1931. január 18. 6.

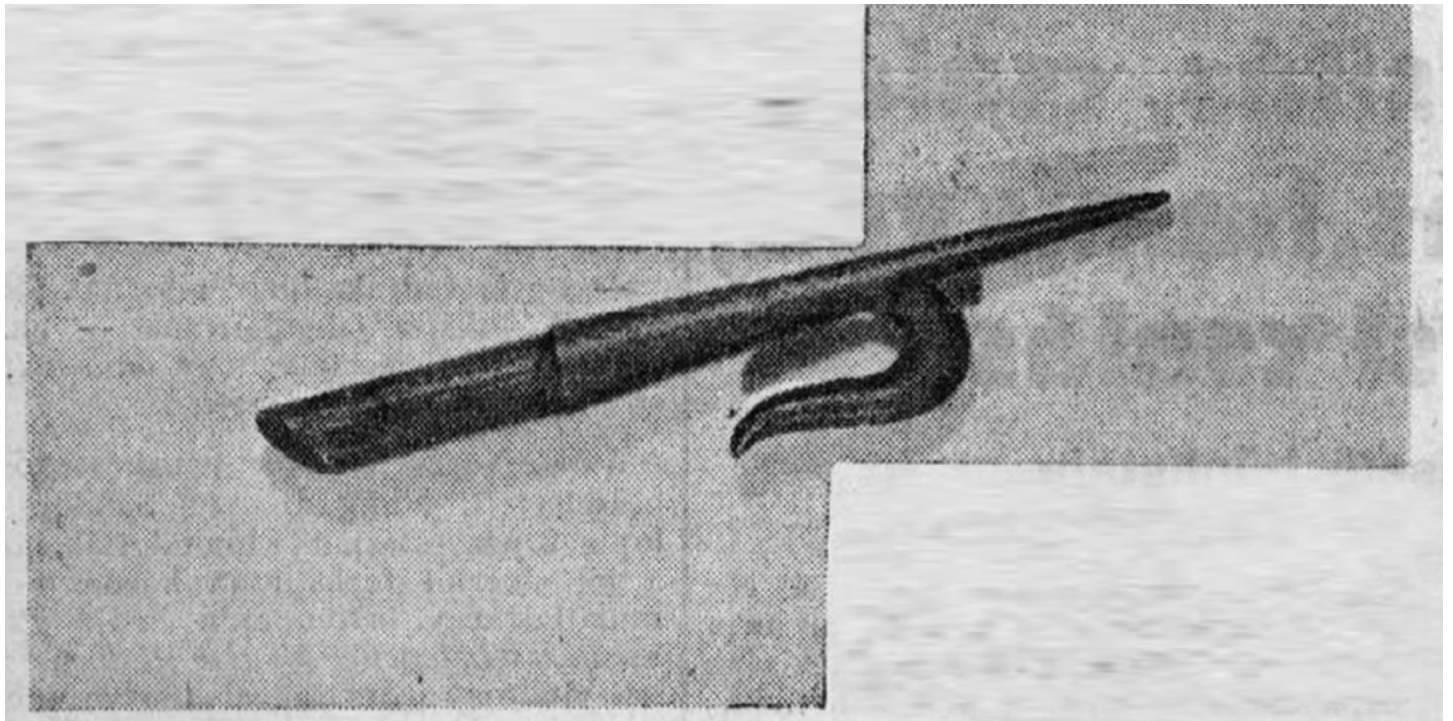
⁶² *Pécsi Napló*, 1917. szeptember 12. 8.

⁶³ Országgyűlés Képviselőházának Naplója. 1928.11.

⁶⁴ *Új Barázda*, 1928. augusztus 29. 3.

Bár az átköltözés következtében csökkentek a bérleti, és a rezsi költségek, ugyanakkor a régi vevőinek nagy részét elvesztette. A budapesti cége 1930 decemberére fizetéseképtelenné vált, ezért a törvényszék elrendelte a kényszeregyezségi eljárás megindítását.⁶⁵ Ez vezetett oda, hogy 1931 nyarán Schönwald a cége fizetéseképtelensége miatt kérte annak felszámolását.⁶⁶ A nyilvántartás szerint a cége 1932 IX. hóban szűnt meg.⁶⁷ A felszámolás 1933 végén, 1934 elején történt.⁶⁸ Az utolsó mozzanat a cég életében: 1936 februárjában a budapesti királyi törvényszék, (mint cégbíróság) hivatalból törölte a céget, annak megszűnése miatt.⁶⁹

Az 1934-es évtől nagyon kevés információval rendelkezünk Schönwald életéről: 1934 és 1936 között, mint órás és ékszerész dolgozott Budapesten az egykori IV. kerületi Veres Pálné utca 4. szám alatt.⁷⁰ Üzletét még 1935-ben is a már jól ismert „Magyarnak Pécs, Németnek Bécs” reklámszöveggel hirdette.⁷¹ Az 1936-os év első felében Veres Pálné utcai üzletében órák és ékszerek javítása mellett a „csáklyások” mozgalmának jelvényét forgalmazta.⁷² A csáklyás mozgalom egy 1935-ben indult politikai mozgalom volt, melynek az élére Bethlen István miniszterelnök állt.

14. kép:
A csáklyás mozgalom jelvényének képe.

65 *Újság*, 1930. december 6. 17.

66 *Pesti Hírlap*, 1931. június 27. 17.

67 Sz.n. 1927: Névjel nyilvántartás 1927.272

68 *Közgazdasági és Közlekedési Tudósító*, 1934. március 7. 4.

69 *A Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője*, 1936. március 19. 5.

70 *8 Órai Újság*, 1934. december 16. 10.

71 *Magyarság*, 1935. február 10. 31.

72 *8 Órai Újság*, 1936. március 13. 6.

Károly-körút 3. szám alatti üzletének utolsó hirdetése 1936 októberében jelent meg.⁷³

Schönwald Imre 1937. április 17-én hunyt el Budapesten.⁷⁴ Életéről a Pécsi Napló című folyóirat több, személyiségét méltató nekrológot is közölt, melyekben életének jelentős állomásait mutatták be.⁷⁵

Egész életében igazi filantróp volt. Vagyonából évtizedeken át nagylelkűen adományozott, többek között a Pécssett felállítandó Kossuth szobor és a pécsi izraelita Tápiintézet javára.^{76,77} Ezen kívül jótékonykodott a pécsi nőegyleti vásáron is.⁷⁸ Több ízben adakozott a pécsi árva gyermekek karácsonyfájára,⁷⁹ és a sort még hosszan lehetne folytatni. Nevét több éven keresztül megtaláljuk Pécs legtöbb adót fizetői (virilistái) között.⁸⁰

Elismerésre méltó társadalmi és közéleti tevékenységével mindenkor a köz javát szolgálta. Tagja volt többek között a Magyar Numizmatikai Társulatnak, a Budapesti Nemesfém- és Drágakőcsarnok tanácsának, a Nemesfémiparosok, Kereskedők és Órások Országos Szövetségének pécsi szakosztályának is.^{81,82}

Ahogy nekrológiájában olvashatjuk: „*Vele a békebeli Magyarország egy ismert és becsült embere szállt a sírba... a szép és értékes iránti rajongása, kiváló üzleti érzéke és a reklám révén a régi Magyarországon fogalomná nőtt.*”⁸³

Irodalomjegyzék

B. HORVÁTH, CS. 1987: A pécsi Kossuth Lajos utca a múzeumban levő levelezőlapokon. In: Uherkovich, Á. (szerk.): *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 30–31 (1987) 271–290.

BERKOVITS, O. 1936: *Nemesfémipari évkönyv 1936*. Budapest, 1936.

BORSY, J. 2010: Ipari kisüzemek, vendéglátás. In: Nagy, I.G. (szerk.): *Tanulmányok és források Baranya megye történetéből. Források Pécs város polgárosodásáról (1867–1921)*. Pécs, 2010, 71–144.

SZMOLKA, L. 1979: *Fémjelzési Előírásaink*. Budapest, 1979.

FÜLÖP, ZS. – SUPKA, G. – HASKÓ, L. – PÁL, L. – ROSTA, F. – BEKE, G. 1944: *A Nemesfémipar Könyve*. Budapest, 1944.

73 *Pester Lloyd*, 1936. október 9. 14.

74 Schönwald Imre halotti anyakönyvi kivonata: Budapest (VII. ker.) Állami Halálozási Anyakönyv 1935 febr. 1938. máj. (72.)

75 *Pécsi Napló*, 1937. április 20. 6.; *Pécsi Napló*, április 22. 4. Itt, Bolgár Tivadar cikkében olvashatjuk tévesen, hogy az Irgalmasok utcájában is volt üzlete, mely információt több későbbi szerző is átvett. Fontosnak tartom az üzletének címeivel kapcsolatos félreértést tisztázni. Cikkekben, pl.: *Pécsi Napló*, 1937. április 20. 6. tévesen olvashatjuk, hogy Schönwald Imre üzlete Pécssett az Irgalmasok utcájában volt. Ez a félreértés onnan eredhet, hogy édesanyjának Schönwald Mórénak volt az üzlete az Irgalmasok utcájában 1897 májusáig, amikor a Király utca elejébe, a Városház épületébe költözött. (*Pécsi Közlöny* 1897, május 26. 5.) Fia üzlete ekkor a Hattyú épületében működött, melyet ősszel a szomszéd helyiség kibérlésével bővített ki. (*Pécsi Figyelő*, 1897. november 26. 5.)

76 *Pécsi Figyelő*, 1894. április 21. 2.

77 *Pécsi Figyelő*, 1897. november 18. 3.

78 *Pécsi Figyelő*, 1898. február 6. 4.

79 *Pécsi Figyelő*, 1898. december 24. 4.

80 Például: *Dunántúl*, 1913. szeptember 19. 2.

81 *GOHL* 1906. 159. 9

82 *Nemesfémipari Közlöny*. 1929. január 24. 71.; *Nemesfémipari Közlöny*. 1928. március 24. 172.

83 Idézet: *Pécsi Napló*, 1937. április 20. 6.

- GARAM, J.* 1964: Sportérmeink a XIX. század második felében. In: Huszár, L. (szerk.): Numizmatikai Közlöny LXII-LXIII. Évfolyam, 1963–1964. Budapest, 1964, 73–77.
- KŐSZEGHY, E.* 2007: Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig. Budapest, 2007.
- LANZ, B. – SCHMIDT, S. – STRAHALM W.* 1987: Silber der österreichisch-ungarischen Monarchie. Graz, 1987.
- LENKEI, L.* 1922: Negyven év Pécs életéből. Egy pécsi újságíró visszaemlékezései. Pécs, 1922.
- GOHL, Ö.* 1906: Numizmatikai Közlöny. Budapest, 1906
- PERNECKER, D.* 2018: „Magyarnak Pécs, Németnek Bécs” Így reklámoztak régen a pécsiek.
<https://www.pecsma.hu/top/magyarnak-pecs-nemetnek-becs-igy-reklamoztak-regen-pecsiek/>
- RAYMAN, J.* 1995: A pécsi kiállítások és vásárok érmészeti emlékei. I. rész 1888–1907. In: Herkovich Á. (szerk.): A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 39 (1995)161–184.
- SZIRTES, G.* 2005: Egy híres pécsi kézműves: Schönwald Imre (1864–1937). In: Szirtes, G. – Vargha, D. (szerk.): Mozaikok Pécs és Baranya gazdaságtörténetéből. Pécs, 2005.
- VARGA, SZ.* 2014: Neves elődeink. Élmény Magazin (2014. szeptember 6.) 6.
- SCHÖNWALD, I.* 1894: Pécs, ékszergyáros műórák és látszerész. Árjegyzék-kivonat. In: Pécsi Figyelő, 1894.12. 30. lapszám melléklete. Pécs, 1894, 1–6.
- VÉSZ, A.* 1876: Értesítvény a Pécsi Magyar Királyi Állami Főreáltanoda 1875–76-ik tanévéről Pécs, 1876.
- SZEMERE, GY. – PAPP, E.* 1928: Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés képviselőházának naplója. Tizenkettedik kötet. Budapest, 1928.
- Sz.n. 1927: Névjel nyilvántartás 1927. évtől. Magyar Királyi Főfémjelző és Fémbeváltó Hivatal. Kézirat. Budapest, 1927.
- Sz.N.: 1937/1938: Vidéki nemesfémekkel foglalkozó kereskedők és iparosok hely és névjegyzéke. Magyar Királyi Főfémjelző és Fémbeváltó Hivatal. Kézirat. Budapest, 1937/1938.